

9 Lezen, vragen stellen bij de tekst en een vervolg schrijven

Een les voor groep 7 en 8 in het basisonderwijs aan de hand van hoofdstuk 1 uit 'Dop' van Jonne Kramer

Paul de Maat

Over deze les

In deze les worden lezen en schrijven gecombineerd aan de hand van hoofdstuk 1 uit het boek 'Dop' van Jonne Kramer. In het leesdeel is het doel dat leerlingen bij het lezen goede vragen stellen die hen helpen de tekst te interpreteren, waarna ze één vraag als belangrijkste vraag kiezen, de zogenaamde hamvraag. In het schrijfdeel is het doel dat leerlingen een vervolg schrijven waarin de vraag beantwoord wordt, óf verder wordt uitgediept. Het lezen en schrijven hoeven niet direct na elkaar plaats te vinden. Beter is het schrijven een dag later te doen.

De les verloopt als volgt:

1. De leerlingen lezen van een boek het eerste hoofdstuk.
2. Ze bedenken welke vragen ze bij dit eerste hoofdstuk hebben.
3. De leerkracht leest zelf een stukje voor waarbij hij/zij hardop denkt en vragen stelt.
4. De leerlingen lezen het hoofdstuk nog een keer en noteren opnieuw vragen.
5. Ze bespreken in een groepje met zijn drieën hun vragen en kiezen uit die vragen de belangrijkste vraag. Die vraag heet de hamvraag.
6. Alle hamvragen worden verzameld. De leerkracht bespreekt met de leerlingen of het goede vragen zijn: een goede vraag zorgt ervoor dat je dieper gaat nadenken over het verhaal. Uit de verzamelde en besproken vragen kiest iedere leerling wat hij/zij de beste hamvraag vindt.
7. De leerkracht legt de leerlingen uit dat ze nu een vervolg op het hoofdstuk gaan schrijven waarbij hun hamvraag centraal staat. Leerlingen kunnen kiezen voor een vervolg waarin de vraag wordt opgelost of voor een vervolg waarin de vraag nog groter wordt.

8. Leerlingen bespreken in twee- of drietallen wat hun ideeën voor het te schrijven vervolg zijn. Ze geven elkaar tips waarmee het verhaal nog beter kan worden.
9. Leerlingen schrijven de eerste versie van hun vervolg op het gelezen hoofdstuk.
10. De leerlingen in de twee- of drietallen lezen elkaars verhalen, en geven elkaar feedback: speelt de hamvraag een duidelijke rol? Hoe kan het verhaal nog beter worden?
11. Leerlingen schrijven de tweede versie.
12. De leerlingen kijken terug op de les.

Voorbereiding

- Kopieer H1 uit Dop van Jonne Kramer voor alle leerlingen en voor jezelf.
- Zorg dat leerlingen pen en papier hebben.
- Stel eventueel de groepjes van drie samen die de vragen verzamelen in 1.6.
- Stel eventueel de tweetallen samen die bij onderdeel 2 samenwerken aan hun schrijftaak.

Leerlingen lezen hoofdstuk 1 uit 'Dop' en stellen vragen

1.1 Instructie

Leg het doel van de les uit: de leerlingen kunnen een goed vervolg schrijven op Hoofdstuk 1 uit het boek 'Dop' (laat het boek zien). Ze leren dat dit kan door eerst dit hoofdstuk goed te lezen en daarbij goede vragen te stellen, zodat ze een van die vragen kunnen gebruiken om er het vervolg mee te schrijven.

1.2 Eerste keer lezen

Deel de tekst uit en laat de leerlingen die lezen (5 à 10 minuten).

1.3 Eerste keer vragen stellen

Vraag de leerlingen wie er al vragen heeft. De leerlingen die dit willen, noemen hun vragen op. Bedank de leerlingen voor hun vragen, maar geef er geen oordeel over.

1.4 Modelen

Vertel dat je het begin van dit eerste hoofdstuk voor zult lezen en dat je daarbij zelf ook vragen bedenkt.

Voorbeeldscript:

Lees de tekst op blz. 12 tot en met:

'Het is drie weken na haar elfde verjaardag. Sinds die dag is ze in dienst bij de molen.'

Stel de vraag:

Waarom werkt dit meisje al terwijl ze nog maar elf is?

Lees de tekst blz. 12 verder tot en met:

'Dit is het winkeltje waar ze vroeger meel verkochten.'

Stel de vraag:

Waarom wordt daar nu dan geen meel meer verkocht?

Vertel de leerlingen wat je gedaan hebt: je hebt het verhaal aandachtig gelezen en elke keer dat je iets eigenlijk niet goed begreep over wat er in het verhaal gebeurde, heb je je voor jezelf daar een vraag over geformuleerd.

Vaak zijn dit waarom-vragen of hoe-vragen. Laat ook zien hoe je kiest wat de belangrijkste vraag is:

Welke van de twee vragen is belangrijker voor het verhaal? Op de eerste vraag, 'Waarom werkt dit meisje al terwijl ze nog maar elf is?', kan ik misschien wel een antwoord geven: het verhaal speelt lang geleden, toen ook kinderen moesten werken. Dan de tweede vraag, 'Waarom wordt daar nu dan geen meel meer verkocht?' Tsja, de schrijver legt het niet uit en ik heb er geen antwoord op. Misschien is het iets dat later in het verhaal duidelijk wordt? Ik ben wel benieuwd eigenlijk waarom er geen meel wordt verkocht. Dat is voor mij de belangrijkste vraag van deze twee vragen. Want het is iets dat vast later in het verhaal nog een rol gaat spelen.

1.5 Tweede keer lezen

De leerlingen lezen het hoofdstuk nog een keer met papier en pen erbij. Tijdens en na het lezen noteren ze vragen die opkomen. Vertel ze zoveel mogelijk vragen bij het verhaal te bedenken.

1.6 Tweede keer vragen stellen

Leg de leerlingen uit dat ze nu in drietallen hun vragen bespreken met als doel uit al die vragen de belangrijkste vraag te kiezen. Dit heet de hamvraag. Achtereenvolgens bespreken ze:

- Wat vinden ze zelf hun belangrijkste vraag en waarom?
- Wat vinden ze de belangrijkste vraag van hun leesmaatje en waarom?
- Tot slot: Wat kiezen ze als hamvraag?

Ondersteun de drietallen waar nodig. Verwijs naar het hardop denken dat je gedaan hebt en waar je zelf een belangrijkste vraag gekozen hebt. Een vraag is belangrijk omdat hij waarschijnlijk in het verhaal een belangrijke rol gaat spelen.

Laat de leerlingen de vraag noemen die ze gezamenlijk als hamvraag gekozen hebben. Zet deze hamvragen op het bord.³ Laat de leerlingen ook toelichten waarom ze deze vraag gekozen hebben en vraag naar hun veronderstellingen: hebben ze mogelijke antwoorden op hun hamvraag?

Vraag de leerlingen uit alle vragen op het bord zelf de vraag te kiezen die zij de beste hamvraag vinden, die dus voor hen de hamvraag wordt.

³ Digitale variant: gebruik jamboard (jamboard.google.com) zodat alle leerlingen zelf hun vraag kunnen noteren en alle vragen op jamboard bij elkaar komen te staan en je ze op het digibord kunt projecteren.)

2. Schrijven

Vooraf

Het schrijven van het vervolg op hoofdstuk 1 van 'Dop' (na de instructie hieronder) kan nu meteen plaatsvinden, maar beter is de volgende dag. Wanneer leerlingen een dag later gaan schrijven, zijn ze al wat bezig geweest met de hamvraag die ze gekozen hebben en kunnen ze onbewust al ideeën voor het vervolg uitgewerkt hebben.⁴

2.1 Instructie

Vertel de leerlingen dat nu de fase aangebroken is om een vervolg op het verhaal te schrijven. Leg uit:

- Ze werken samen met hun buurman/vrouw
- Achtereenvolgens zullen ze met hun buurman/vrouw hun verhaalidee bij de hamvraag bespreken, het verhaal schrijven, het aan elkaar laten lezen om elkaar ideeën te geven hoe het nog beter kan, en dan een tweede versie schrijven.

Wat ook kan: samen één vraag nemen, bespreken welk vervolg daarbij geschreven kan worden en beiden dat vervolg schrijven.

2.2 Schrijven voorbereiden

De leerlingen bespreken met elkaar hun verhaalideeën

2.3 Schrijven eerste versie

De leerlingen schrijven hun verhaal.

2.4 Geschreven versies uitwisselen

Wanneer de leerlingen hun vervolg geschreven hebben, wisselen ze het uit met hun schrijfmaatje. Ze lezen het en letten daarbij op het volgende:

- Wordt de hamvraag beantwoord?
- Of wordt de hamvraag (nog steeds) niet beantwoord, maar speelt die wel een duidelijke rol in het vervolg?

Daarna bespreken ze:

- (Indien nodig;) hoe kan de tekst nog beter aansluiten bij de hamvraag?
- Verdere tips en tops: wat is nu al goed en hoe kan het spannender, meeslepender, interessanter?

4 Stickgold, R. & Walker, M. (2004). To sleep, perchance to insight? *Trends in Cognitive Science*, 8, 191-192

2.5 *Schrijven versie 2*

De leerlingen schrijven een tweede versie van hun verhaal waarbij ze de feedback van hun schijfmaatje verwerken.

2.6 *Voorlezen*

Laat leerlingen die dit willen hun vervolg voorlezen. Laat andere leerlingen daarbij bedenken bij welke hamvraag het verhaal geschreven is.

2.7 *Terugkijken*

Bespreek de les na met de leerlingen.

- Hoe vonden ze het om een vervolg te schrijven?
- Was het handig om dat te doen met de hamvraag?
- Hoe vonden ze het lezen van hoofdstuk 1 van 'Dop'? Was er verschil tussen de eerste keer lezen en de tweede keer lezen?
- Hou zouden ze een volgende keer een verhaal lezen? Wat hebben ze hierover geleerd in deze lees/schrijfles?
- Hoe zouden ze de volgende keer een verhaal schrijven op basis van een hamvraag? Wat hebben ze hierover geleerd in deze lees/schrijfles?

3. **Leerlingmateriaal**

Hoofdstuk 1 lezen en vragen stellen

1.1 *Instructie*

Luister naar de uitleg van je juf of meester. Stel vragen als je iets niet begrijpt.

1.2 *Eerste keer lezen*

Lees de tekst die je krijgt. Het is hoofdstuk 1 uit het boek *Dop* van Jonne Kramer.

1.3 *Eerste keer vragen stellen*

Heb je vragen over dingen die je niet goed begrijpt? Noem ze in de groep.

1.4 *Juf of meester doet het voor*

Kijk en luister goed hoe je juf of meester voordoet hoe je vragen stelt en kiest wat een belangrijke vraag is.

1.5 *Tweede keer lezen*

Lees het hoofdstuk opnieuw. Denk aan de vragen die je je juf of meester net hebt zien stellen bij het lezen. Let tijdens het lezen op vragen die bij je opkomen en schrijf ze op. Ook de vragen die na het lezen nog bij je opkomen.

1.6 *Tweede keer vragen stellen*

Werk in een groepje van drie. Bekijk de vragen die jullie drieën bedacht hebben. Bespreek ze:

- Wat vind je zelf je beste vraag en waarom?
- Wat vind je de beste vraag van de andere twee en waarom?
- Welke vraag kiezen jullie uit al jullie vragen als hamvraag?

Schrijven

2.1 *Instructie*

Luister naar de uitleg van je juf of meester. Stel vragen als je iets niet begrijpt.

2.2 *Schrijven voorbereiden*

Je schrijft straks een vervolg op hoofdstuk 1. In dat vervolg zal de hamvraag een belangrijke rol spelen. De vraag wordt beantwoord of de vraag wordt misschien nog wel belangrijker of groter.

Bespreek je vragen met je buurman/buurvrouw:

- Welke vraag heb je gekozen en welk vervolg rond die vraag zou je willen schrijven?
- Heb je ideeën om het verhaal van de ander nog beter te maken, zodat de hamvraag nog belangrijker wordt? Vertel ze.

2.3 *Schrijven eerste versie*

Maak eerst een schrijfplan. Schrijf daarbij de hoofdlijnen van je verhaal op. Schrijf daarna je verhaal.

2.4 *Geschreven versies uitwisselen*

Wissel je verhaal uit met je schrijfmaatje en lees elkaars verhalen. Bespreek:

- Wordt de hamvraag beantwoord?
- Of wordt de hamvraag (nog steeds) niet beantwoord, maar speelt die wel een duidelijke rol in het vervolg?
- Heb je ideeën hoe de tekst nog beter kan aansluiten bij de hamvraag?
- Heb je verdere tips en tops? Wat vind je nu al goed aan het verhaal? Hoe kan het nog spannender, meeslepender, interessanter?

2.5 *Schrijven versie 2*

Schrijf een nieuwe versie van je vervolg. Gebruik daarbij wat je daarnet met je schrijfmaatje besproken hebt.

2.6 *Voorlezen*

Wil je je verhaal voorlezen voor de rest van de groep? Doen! Laat hen daarna bedenken bij welke hamvraag dit verhaal beschreven is.

2.7 *Terugkijken*

- Bespreek met je klasgenoten deze les:
- Hoe vond je het om een vervolg te schrijven? En was het handig om een hamvraag te gebruiken?
- Hoe vonden ze het lezen van dit hoofdstuk uit ‘Dop’? Was er verschil tussen de eerste en tweede keer lezen? Stelden ze andere of meer vragen bij de eerste of tweede keer?
- Hoe zou je volgende keer een verhaal lezen en hoe zou je een volgende keer een hamvraag gebruiken om een verhaal te schrijven? Wat heeft de les je hierover geleerd?

4. De tekst

Hoofdstuk 1 uit Dop: Het meisje van de molen

Door Jonne Kramer

‘Ik heb het niet expres gedaan!’ roept Dop naar de molenaar. Het meel zit overal: in haar zwarte vlechten en op haar gezicht, over haar tuinbroek en op haar armen. Ze lijkt net een sneeuwpop.

De molenaar kijkt haar vanuit de deuropening aan. ‘Geeft niks, meisje. Zo gaat dat. Meestal is de wind onze vriend, maar hij gooit ook weleens wat om.’ Hij glimlacht. Dop zegt maar niet dat het niets met de wind te maken had dat ze net een grote berg meel op de grond liet vallen.

‘Maar je moet het wel weggoaien, hoor,’ gaat hij verder. ‘Meel dat op de grond heeft gelegen kunnen we niet meer verkopen. Dat is vies.’

Dop knikt.

Terwijl de molenaar weer door een klein deurtje naar de stelling verdwijnt, zucht Dop van opluchting. Het is drie weken na haar elfde verjaardag. Sinds die dag is ze in dienst bij de molen, want elf is de perfecte leeftijd om te beginnen met het vak, en dit is al de zoveelste keer dat er iets fout gaat. Maar de molenaar heeft veel geduld met haar, en ze leert snel. Hij noemt haar een natuurtalent. Om kleine foutjes grinnikt hij, zolang ze maar voorzichtig is bij de grote, ratelende spullen en de draaiende maalstenen.

Dop slaat het meel van haar kleren en stapt ook naar buiten. De molenaar kijkt over de reling naar het dorp dat in de verte ligt. De molen staat op een heuvel, afgelegen en hoog, om de beste wind te kunnen vangen. Ernaast staat een kleine houten hut met grote vierkante ramen. Dat is het winkeltje waar ze vroeger meel verkochten.

De helling is begroeid met hoog gras en wilde planten, en aan de voet van de heuvel woont de molenaar, samen met Dop en zijn zoon Leo, in een wit huis. Dop woont nog maar net bij hen, maar ze heeft zich nog nooit ergens zo thuis gevoeld als hier.

Vanaf het huis lopen er twee modderige paden, het ene in de richting van de graanvelden in het westen, het andere richting het dorp.

Morgen hebben we genoeg meel voor de bakkers,’ zegt de molenaar. Dop knikt. ‘Wil jij het bij ze langsbrengen in de middag?’ ‘In mijn eentje?’ ‘Ja, met Aafje. Dan ga ik ondertussen hier verder. Ik zal de bestellingen duidelijk voor je opschrijven, dan weet je welke zakken naar welke bakker moeten.’

Dop kijkt naar het ezeltje dat in de tuin bij het huis staat. Aafje is oud en snuffelt verveeld aan de struik met grote witte bloemen die tegen het huis aan groeit. Ze heeft met haar kar de weg van de molen naar de bakkers al ontelbaar veel keren gelopen. Heen en terug, terug en heen, elke week weer. Zolang de molen draait, is er werk aan de winkel, en dat weet Aafje ook.

‘Goed,’ knikt Dop.

De zon gaat bijna onder, en de lucht kleurt tussen oranje en roze in. Het gezicht van de molenaar is ernstig en dromerig tegelijk, zoals wel vaker. Zijn baard krult alle kanten op, zijn pet staat scheef op zijn hoofd. Hij tikt met zijn klomp tegen de grond, waardoor zijn buik een beetje wiebelt.

Dop glimlacht. Ze kijkt langs de molenaar naar de wieken, die aan de voorkant van de molen langzaam draaien.

Toen ze klein was, wandelde ze soms van haar huis naar de molen, gewoon, om in het gras te zitten. Dan keek ze hoe hard de molenaar aan het werk was, en hoe rustig de wieken kalme rondjes draaiden. Ze kon er uren naar staren.

Soms maakte ze een praatje met de molenaar – ze mocht zelfs een keertje binnen kijken. Of ze plukte wat paardenbloemen en voerde die aan het ezeltje. Dan giechelde ze bij elke stengel die ze gaf, nerveus dat ze in haar vingers gebeten zou worden.

Maar het liefst keek ze vanuit het hoge gras naar die vier gigantische, draaiende wieken, totdat het ging schemeren. Dan holde ze het dorp weer in – van de heuvel af ging dat lekker snel – en was ze net op tijd thuis voor het eten. Haar vader werd meestal woedend als ze vertelde wat ze had gedaan, omdat ze niet met vreemden mocht praten. En haar moeder werd kwaad om de moddervlekken op haar jurk en de grassprietten in haar haar.

Dop lacht bij de herinnering en veegt haar vieze handen af aan haar trui. Ze moesten haar nu eens zien. ‘Ruim je je troep nog even op, Doppie?’ zegt de molenaar terwijl hij zich omdraait om terug naar binnen te gaan. ‘Of dacht je dat de wind dat voor je ging doen?’

‘Als ik het lang genoeg laat liggen wel, ja...’ zegt ze met een brutale grijns.

De molenaar lacht breed en bukt om door het deurtje te stappen. ‘We eten over een halfuur.’

Dop kijkt nog even snel of ze het huis van haar ouders kan zien, maar het is te donker. Er gaan al wat lampen aan in het dorp. Het dorpsplein bij de kerk ziet er zelfs vanaf zo ver weg gezellig uit. Maar heimwee heeft Dop niet.

De wind waait opeens om haar oren en trekt aan haar vlechten. De wieken beginnen piepend sneller te draaien, de tandwielen in de molen ratelen

harder. Dop ademt diep in. Deze zomeravond ruikt naar kamille en klapprozen en naar de naaldbomen uit een bos ver weg.

Het hout van de molen kraakt.

‘Er is werk aan de winkel,’ zucht Dop tevreden. Als ze zich omdraait naar de deur, ziet ze dat het lichtje in de kapzolder aan is. Het allerbovenste kamertje. Gisteren zag ze het ook al, maar ze vergat de molenaar eraan te herinneren om het uit te doen. Straks dan, neemt ze zich voor.

Terwijl de molenaar in de keuken een grote pan aardappels op tafel zet, zet Dop er borden omheen. Ze neuriet een liedje. Haar tuinbroek heeft ze bij haar schouders losgemaakt en om haar middel geknoopt, zoals elke avond na een dag hard werken.

‘Eet Leo mee?’ vraagt Dop als ze bestek uit een bak pakt. ‘Ik geloof het, ja. Hij zal zo wel komen.’

Dop knikt en legt de lepels en vorken neer. De molenaar roert in zijn pan met saus, terwijl het haardvuurtje in de hoek van de kamer vredig knispert. ‘Zal ik buiten wat kruiden plukken?’ vraagt Dop. ‘Dan kunnen we theezetten.’ De molenaar haalt zijn schouders op. ‘Als jij dat wilt, Doppie.’ Dop pakt de schaar van het haakje en stapt in haar klompen, die bij de deur staan. Naast het huisje groeien verschillende kruiden, maar ze herkent ze niet goed in het donker.

‘Ik had dit eerder moeten doen,’ mompelt ze. Een voor een houdt ze de bladeren tussen haar vingers en probeert te voelen welke plantjes ze moet hebben.

Dan stormt er met veel kabaal en opstuivend zand een zwart paard het terrein op. Het houdt halt vlak voor de neus van Dop. Ze slaakt een gilletje, maar slikt dat meteen weer in.

‘O, sorry, ik had je niet gezien,’ zegt een vriendelijke jongensstem. Het is Leo. Met een grote beenzwaai springt hij van zijn paard af. Hij lijkt op zijn vader: groot en breed, met donker haar en lichte ogen. Maar hij draagt nettere kleren en glimlacht vaker. Als hij zijn paard vastmaakt aan het hek, begroet hij Aafje fluisterend.

Hij knikt naar Dop. ‘Goedenavond, Dorothea,’ zegt hij gespeeld deftig. ‘Ik heet Dop!’ antwoordt ze. Meteen heeft ze spijt dat ze op zijn plagerij is ingegaan. In het dorp kunnen ze er niet aan wennen dat ze haar naam veranderd heeft. Of eigenlijk alleen een beetje aangepast.

Leo glimlacht en tikt vriendelijk tegen haar schouder. ‘Hoe was school?’ vraagt Dop. ‘Zoals altijd,’ zegt hij terwijl hij zijn schouders ophaalt.

Samen lopen ze naar binnen. ‘Hallo vader,’ zegt Leo. De molenaar kijkt op, maar lacht niet naar Leo. ‘Hoe was het in het dorp?’ vraagt hij. Leo gaat aan

tafel zitten. Zijn bloes valt wijd om hem heen. Hij trekt een ernstig gezicht en zijn vrolijke humeur lijkt opeens verdwenen. 'Ik weet het niet zo goed.' 'Wat bedoel je?' vraagt Dop. Leo is even stil en kijkt nadenkend naar de grond. 'Er was nieuws van de burgemeester,' zegt hij dan. De molenaar fronst.

'Er zijn deze week vijf slachtoffers bij gekomen. Weer allemaal uit de rijke buurt. Ze zijn net zo ziek als de anderen,' zegt Leo. Hij valt even stil. 'Héél ziek, dus,' mompelt Dop bezorgd.

In stilte eten ze hun borden leeg. Dop voelt een brok in haar keel. Zal de ziekte hen ook treffen?